

Şîî Mezhepler Arasında İhtilafı Bir Mesele: Müt'a Nikâhı

Ahmet EKİNCİ*

Atıf/Cite as: Ekinci, Ahmet. "Şîî Mezhepler Arasında İhtilafı Bir Mesele: Müt'a Nikâhı". *Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 20 (2021), 113-139.

Öz: Erkeğin kadına vereceği belirli bir bedel karşılığında belirli bir süre bir erkekle bir kadının karı-koca hayatı yaşamaları hususunda anlaşmaları şeklinde tanımlanan müt'a nikâhı, İslâm öncesi Arap toplumlarında var olduğu bilinen bir evlilik çeşididir. İslâm'ın ilk yıllarında müt'a nikâhının Hz. Peygamber'in izniyle yapıldığı hususunda gerek Sünnî gerekse Şîî mezheplerin ittifakı bulunmaktadır. Konu hakkında yapılan ihtilaf ise Hz. Peygamber'in müt'a nikâhının sonradan yasaklayıp yasaklamadığı hususunda ortaya çıkmaktadır. Sünnî fıkıh mezhepleri yanı sıra Şîî Zeydiyye ve İsmâîliyye fıkıh mezheplerine göre de İslâm'ın ilk yıllarında zaruret hallerinde geçici olarak izin verilen müt'a nikâhı daha sonra yine bizzat Hz. Peygamber tarafından yasaklanmıştır. Ca'ferîler'e göre ise Hz. Peygamber, verdiği bu izni hiçbir zaman yasaklamamıştır. Müt'a nikâhını meşru gören Ca'ferîler'in konu hakkında ileri sürdüğü delillerin başında Nisâ sûresi 24. ayeti yer almaktadır. Bu ayetin yanı sıra başvurdukları deliller arasında Hz. Peygamber ve imamlardan gelen rivayetler de bulunmaktadır. Müt'a nikâhının kabul edenlerle reddedenler arasında tartışma konularının başında Ca'ferîler'in dile getirdiği müt'a nikâhının gerek ayet gerekse hadislerle meşru kılınmasına karşın Hz. Ömer'in bu nikâhı yasaklaması ile Hz. Peygamber döneminde yapılan müt'a nikâhı ile Ca'ferîler'in kabul ettiği müt'a nikâhı arasındaki farklılıktır. Sünnî mezheplerin yanı sıra Zeydiyye mezhebi de Hz. Peygamber zamanında yapılan müt'a nikâhının velinin gözetiminde iki şahidin huzurunda yapıldığı yönündeyken Ca'ferîler, müt'a nikâhında veli ve şahitleri gerekli görmemektedirler. Onlara göre küçükler dışındaki kadınlar velilerinin izin veya icazetine ihtiyaç duymaksızın müt'a nikâhında taraf olabilirler. Bu çalışmamızda Şîî fıkıh mezheplerinden Ca'feriyye, Zeydiyye ve İsmâliyye'nin müt'a nikâhı hakkındaki görüşleri ele alınarak incelenecektir.

Anahtar kelimeler: Fıkıh, Müt'a, Ca'ferî, Zeydî, İsmâîlî

* Dr. Öğr. Üyesi, Kafkas Üniversitesi, Kars, Türkiye, ahmedekinci@hotmail.com,
ORCID: www.orcid.org/0000-0001-9765-1712

A Controversial Subject Among Shia Sects: Mut'ah Marriage

Abstract: Muta (temporary) marriage, which is defined as a man and a woman agreeing to live a husband-and-wife life for a certain period of time for a certain price to be given to the woman, is a type of marriage known to exist in pre-Islamic Arab societies. It is accepted by both Sunni and Shiite sects that muta marriage was legalized with the permission of the Prophet Muhammad (peace be upon Him) in the first years of Islam. The dispute over the subject arises as to whether the muta marriage was later banned by Prophet Muhammad. According to the Sunni fiqh sects as well as the Shiite Zaydiyye (Zaidi) and Ismaili fiqh sects, muta marriage, which was temporarily allowed in the first years of Islam in case of necessity, was later banned by Prophet Muhammad himself. According to the Jafarites, the Prophet never banned this permission. The 24th verse of the An-Nisa surah (meaning: The Women) is one of the evidences put forward by the Jafarites, who consider muta marriage is permissible. In this study, the views of Jafarite, Zaydiyye and Ismaili sects of Shiite fiqh about the muta marriage will be examined.

Keywords: Fiqh, Mut'ah, Jafarite, Zaydiyye, Ismaili

مسألة خلافية بين مذاهب الشيعة: زواج المتعة

المخلص: يعرف زواج المتعة، بأنه عقد مخصوص بين الرجل والمرأة إلى أجل محدد وبمهر معلوم يدفع للمرأة، وهذا النوع من الزواج كان معروفاً عند العرب في الجاهلية. ولا خلاف بين الفقهاء من السنة والشيعة في أن نكاح المتعة كان موجوداً في زمن النبي رخص به ولكن الخلاف بينهم يتضح فيما إذا كان الرسول قد نهى عن زواج المتعة بعد ذلك. زواج المتعة، عند المذاهب الفقهية السنية، وكذلك الزيدية والإسماعيلية، كان مشروعاً مؤقتاً في السنوات الأولى من الإسلام في حالات الضرورة، وقد حرمه الرسول نفسه فيما بعد. وبحسب الجعفرية، ليس هناك دليل على وجود التحريم. وتأتي الآية الرابعة والعشرون من سورة النساء في بداية الأدلة التي قدمها الجعفرية، الذين يرون أن زواج المتعة مشروع. بالإضافة إلى هذه الآية، هناك روايات عن النبي والأنمة من بين الأدلة التي يشيرون إليها. والجدل الحاصل في نكاح المتعة بين أهل السنة والشيعة سببه أن النبي -صلى الله عليه وسلم رخص في نكاح المتعة في وقت من الأوقات ثم حرمها، فاستمر الشيعة على عدم النسخ، وأجرى أهل السنة نسخ الحكم كما صحت الأحاديث به، على أن هناك فروقاً في جوهرية انعقاد زواج المتعة على القول بجوازها عند أهل السنة والشيعة فيذكر الزيدية أن زواج المتعة الذي عقد في عهد النبي قد تم بحضور شاهدين تحت إشراف الولي، وأما الجعفرية فلا يعتبرون الولي والشهود ضروريين في زواج المتعة. وبناء على قولهم يمكن للمرأة البالغة أن تكون طرفاً في زواج المتعة دون إذن من الولي. ففي هذه الدراسة، سيتم فحص آراء الجعفرية والزيدية والإسماعيلية، وهم من المذاهب الفقهية الشيعية، حول زواج المتعة.

كلمات مفتاحية: فقه، المتعة، الجعفرية، الزيدية، الإسماعيلية.

GİRİŞ

Sözlükte “menfaat, faydalanma”¹ anlamlarına gelen müt'a, bir fıkıh terimi olarak belli bir ücret karşılığında belli bir süreliğine yapılan geçici evliliği ifade etmek için kullanılmaktadır.² İslâm öncesi Arap toplumlarında var olduğu bilinen müt'a nikâhu,³

¹ Muhammed b. Ebû Bekir Râzî, *Muhtârü's-sihâh* (Beyrut: Mektebetü'l-Asriyye, 1420), “m-t-a”, 290; Muhammed b. Mükerrrem b. Ali b. Ahmed İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab* (Beyrut: Dâru Sâdır, 1414), “Müt'a”, 8/329; Muslihuddin Mustafa Ahterî, *Ahterî-i kebîr* (İstanbul: Matbaatu Âmire, 1310), “Müt'a”, 257.

² Muhammed b. Muhammed b. en-Nu'mân Şeyh Müfid, *Hülâsatü'l-icâz* (Beyrut: Dâru'l-Müfid, 1414), 19.

³ Yahya b. Hüseyin Hâdî-İlelhak, *Kitâbü'l-ahkâm fi'l-helâl ve'l-harâm*, thk. Murtazâ b. Zeyd Mahatvarî (San'a: Mektebetü Bedr, 2014), 1/309; Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyin b. Ali Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, thk. Muhammed Abdulkadir Ata (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1424), 7/335; Ali Cevâd,

genellikle bir kabilenin himayesine girme ihtiyacı duyan yabancı erkek ile himaye talep ettiği kabileden bir kadın arasında yapılırdı. Nikâh akdinden sonra kadın, erkeğe bir mızrak ve bir çadır verir ve nikâh akdi devam ettiği müddetçe erkek kabilenin bir üyesi gibi kabul edilirdi. Erkek bu nikâh akdiyle himaye edilmenin yanı sıra eşyalarını koyabileceği bir yer edinir ve bu süre içinde kadınla, evlilik hayatı yaşardı. Bu tür evliliklerde kadın kendi kabilesi içerisinde kalmaya devam eder ve evlilikten doğacak çocuk kadına nispet edilirdi. Kadın evliliği sonlandırmak istediğinde çadırın kapısının yerini değiştirir bu şekilde koca da evliliğin sonlandırıldığını anlar ve böylece kabileden ayrılırdı.⁴

İslam'dan önce varlığı bilinen müt'a nikâhının Hz. Peygamber'in izniyle yapıldığı hususunda gerek Sünnî gerekse Şîi mezhepleri arasında ittifak bulunmaktadır. Konu hakkındaki ihtilaf ise Hz. Peygamber'in müt'a nikâhının sonradan yasaklayıp yasaklamadığı hususunda ortaya çıkmaktadır. Sünnî fıkıh mezhepleri yanı sıra Şîi Zeydîyye ve İsmâilîyye fıkıh mezheplerine göre de Hz. Peygamber, öncesinde müsaade ettiği müt'a nikâhını daha sonra yasaklamıştır. Ca'ferîler'e göre ise Hz. Peygamber'in verdiği bu izin herhangi bir şekilde yasaklanmamıştır. Ca'ferîler'e göre müt'a nikâhı ameli bir hüküm olmakla birlikte aynı zamanda onların inanç esasları arasında da yer almaktadır. Nitekim İmam Rızâ'nın Me'mûm'a yazdığı iddia edilen bir mektupta yer alan "*Halis İslam, Allah'tan başka ilah olmadığına...Kur'an'da varlığı bilinen ve Hz. Peygamber'in sünneti olan müt'a nikâhı ve müt'a haccının helal olduğuna inanmaktadır.*"⁵ ifadeleri müt'a nikâhının inanç esaslarından olduğunu göstermektedir.

Müt'a nikâhını meşru gören Ca'ferîler'in konu hakkında ileri sürdüğü delillerin başında Nisâ sûresi 24. ayeti yer almaktadır. Bu ayetin yanı sıra başvurdukları deliller arasında gerek Hz. Peygamber'den gerekse Hz. Ali ile Muhammed Bâkır ve Ca'fer es-Sâdık'tan yapılan rivayetler de bulunmaktadır. Konu hakkında araştırma yapan bazı araştırmacılar tarafından ise müt'a nikâhının meşruiyetini Ca'ferîler'in sırf dini delil ve siyasi tutumlarıyla tatmin edici bir şekilde açıklanmanın yeterli olmadığı, farklı etkenlerin de Ca'ferîler'in müt'a nikâhını benimsemelerinde belirleyici olduğu

el-Mufassal (Beirut: Dârû's-Sâkî, 2001), 8/220; Şehlâ Hâirî, *el-Müt'a ez-zevâcî'l-müekkat inde's-Şî'a, hâletü İnan 1978-1982*, çev. Fâdî Hammûd (Beirut: Şirketü'l-Matbûat, 2007), 81.

⁴ Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, 7/335; M. Şemseddin Günaltay, "Kable'l-İslâm Araplarda İctimâi Aile", *Darülfünun İlahiyat Fakültesi Mecmuası* 1/4 (1926), 91-92; Hâirî, *el-Müt'a ez-zevâcî'l-müekkat inde's-Şî'a, hâletü İnan 1978-1982*, 81; Konu hakkında ayrıntılı bir çalışma için bk. M. K. Abdüssamet Bakkaloğlu, *Câhiliye Dönemi Âile Hukuku* (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Yüksek Lisans, 1995), 71 vd; Süleyman Yılmaz, *Ehl-i Sünnet ve Şîi Caferî Müfessirlerine Göre Mut'a Nikâhı* (Yozgat: Bozok Üniversitesi, Yüksek Lisans, 2017), 23 vd; Adnan Demircan, "Cahiliye ve Hz. Peygamber Dönemi Uygulamalarıyla Nikâh", *Diyanet İlmî Dergi* 49/3 (01 Eylül 2013), 37-39.

⁵ Muhammed b. el-Hasen b. Ali Hür el-Âmilî, *Vesâ'ilü's-Şîa* (Tahran: Mektebetü'l-İslâmiyye, 1397), 14/439.

belirtilmektedir. Bu iddiayı savunanlara göre Ca'ferîler, siyasi muhalifleri tarafından zulme uğrayan, hapsedilen, sürgüne gönderilen veya ailelerinden zorla ayrılmaya maruz bırakılan küçük bir azınlık gruptu. Bu gibi endişelerden ötürü Ca'ferîler aile sorumluluğundan veya bağlılıklarından endişe duymaktaydılar. Nitekim sürekli evlilikler bu gibi koşullar altında her zaman mümkün değildi. Evlilik dışında diğer tüm cinsel ilişki biçimlerinin İslam'da yasak olmasından dolayı Ca'ferîler aile hayatıyla ilgili olarak daha küçük sorumluluklar ve riskler içeren müt'a nikâhını tercih etmek durumunda kalmışlardır.⁶

Müt'a nikâhı konusunda yapılan tartışmaların başında Ca'ferîler'in dile getirdiği müt'a nikâhının gerek ayet gerekse hadislerle meşru kılınmasına karşın Hz. Ömer'in bu nikâhı yasaklaması ve kendileri dışındaki çoğunluğun da bu yasaklamayı kabul etmesi yer almaktadır. Müt'a nikâhı hakkında yapılan bir diğer tartışma konusu ise Hz. Peygamber döneminde yapılan müt'a nikâhı ile Ca'ferîler'in kabul ettiği müt'a nikâhı arasındaki farklılıktır. Sünnî mezheplerin yanı sıra Zeydîye mezhebi de Hz. Peygamber zamanında yapılan müt'a nikâhının velinin gözetiminde iki şahidin huzurunda yapıldığı yönündeyken Ca'ferîler, müt'a nikâhında veli ve şahitleri gerekli görmemektedirler. Onlara göre küçükler dışındaki kadınlar velilerinin izin veya icazetine ihtiyaç duymaksızın müt'a nikâhında taraf olabilirler.⁷

Müt'a nikâhı hakkında kapsamlı bir araştırma yapan Şehlâ Hâirî, müt'a nikâhının günümüzdeki şekline kavuşmasının tedrici bir seyirle gerçekleştiğini kaydetmektedir. Hâirî, Kur'ân ve sünnette müt'a nikâhının hükümlerini belirleyen açıklayıcı bir bilgi bulunmadığı için müt'a evliliğinin çerçevesinin devamlı nikâhla cariyelerle evlilik hükümleri doğrultusunda Şii fakihler tarafından icâre (kira) akdi çerçevesinde belirlendiğini ifade etmektedir. Hâirî bu bağlamda müt'a evliliği müessesesinin mevcut şekline kavuşmasında başta Ca'fer es-Sâdik olmak üzere Şii Ca'ferî imam ve fakihlerince gerçekleştirilen tartışmaların belirleyici olduğunu kaydetmektedir.⁸

Ca'ferîler müt'a nikâhını "Erkeğin kadına vereceği belirli bir bedel karşılığında belirli bir süre bir erkekle bir kadının karı-koca hayatı yaşamaları hususunda

⁶ Hammûdah 'Abd al-Atî, *The Family Structure in İslam*, ts., 105-106.

⁷ Ebü'l-Kâsım Necmüddîn Ca'fer b. el-Hasen b. Ebî Zekeriyâ Yahyâ Hillî, *el-Muhtasar* (Bağdat: Mektebetü'l-Ehliyye, 1383), 207-208; Ebû Ca'fer Muhammed b. el-Hasen b. Ali Tûsi, *el-İstîbâr*, thk. Seyyid Hasan Müsevî (Necf: Dâru'l-Kütübî'l-İslamiyye, 1376), 3/147, 150-151; Şeyh Müfid, *Hülâsatü'l-İcâz*, 46-47, 51-53; Muhammed b. Muhammed b. en-Nu'mân Şeyh Müfid, *Risâletü'l-müt'a* (Beyrut: Dâru'l-Müfid, 1414), 10, 12-13; Ali b. el-Hüseyn b. Musa b. Muhammed Şerif el-Murtazâ, *el-İntisâr* (Kum: Menşûrâtü's-Şerif el-Murtaza, 1391), 125.

⁸ Hâirî, *el-Müt'a*, 83.

anlaşmaları”⁹ şeklinde tanımlamaktadırlar. Onlara göre müt’a nikâhının hedefi erkekle kadın arasında cinsel tatminin meşru bir şekilde sağlanmasıdır.¹⁰ Şehlâ Hâirî, içerisinde bazı fakihlerin de bulunduğu İran halkının çoğunluğunun inandığının aksine müt’a evliliğinin müminlerin refahını sağlamak üzere İslâm’ın icat ettiği bir çözüm olmadığını, Câhiliye döneminde bazı Arap kabilelerince uygulanan kadim bir âdet olduğunu ifade etmektedir.¹¹ Günümüzde İran’da devlet desteğiyle uygulamada olan müt’a nikâhı İran dışında Suriye, Irak ve Lübnan Ca’ferîleri tarafından da câiz kabul edilmekle birlikte uygulamasına sıcak bakılmamaktadır. Örneğin; Lübnan’da bulunan Ca’ferî mahkemeleri müt’a nikâhına izin vermediği gibi bu yolla yapılan nikâh akdini de geçerli kabul etmemektedir.¹² Hâirî, Ca’fer eş-Şehîdî’den naklen müt’a nikâh uygulamasının diğer bölgelere nispeten İran’da çok yaygın bir şekilde yapılıyor olmasında 1796-1925 yılları arasında İran yönetimini elinde bulunduran Kaçar ailesinin müt’a nikâhına müsamahalı yaklaşımları ve bu ailenin müt’a nikâhı yapmalarının etkili olduğunu belirtmektedir.¹³

Ca’ferî mezhebinde müt’a nikâhının, İran’da en yaygın uygulama alanı bulan ve çalışma konumuzu oluşturan dini müt’a nikâhı, Kum vb. yerleri ziyaret etmek için arkadaş edinme yoluyla yapılan müt’a nikâhı,¹⁴ kadının isteğinin yerine gelmesi durumunda yapmayı adadığı ve genellikle seyyid olan bir din adamıyla nikâhlanma şeklinde gerçekleştirilen nezir müt’ası,¹⁵ eşinden kaynaklı çocuğu olmayan kocanın çocuk sahibi olmak için yaptığı müt’a nikâhı,¹⁶ çalıştığı evde veya iş yerinde cinsel birliktelik olmamak şartıyla sadece erkekten mahremligi kaldırmak üzerine yapılan müt’a nikâhı,¹⁷ evlilik görüşmeleri öncesinde erkeğin kadının yüzünü daha rahat görmesini sağlamak amacıyla yapılan müt’a nikâhı,¹⁸ teberrük amacıyla zıfat öncesi gelin ve damadın bir din büyüğünün mezarı başında geleneksel bir merasimle müt’a yoluyla evlendirildikleri mezar müt’ası, dâimî nikâhla evli kadının kendi yükünü hafifletmek üzere hem hizmetçi hem geçici kuma sıfatıyla kocası için bizzat muvakkat

⁹ Şeyh Müfid, *Hülâsatü’l-îcâz*, 19; Seyyid Kazım Tabatabaî, “ez-Zevâcü’l-müekkat tarîkun şer’î li-teârufi’z-zevceyni kable’n-nikâhi’d-dâim”, *Dinlerde Nikâh Milletlerarası Tartışmalı İlmî Toplantı* (İzmir, 2012), 508.

¹⁰ Hâirî, *el-Müt’a*, 82-83.

¹¹ Hâirî, *el-Müt’a*, 81.

¹² Muhammed Cevad Muğniyye, *el-Fıkh ale’l-mezâhibi’l-hamse* (Tahran: Müessesetü’s-Sâdik, ts.), 367.

¹³ Hâirî, *el-Müt’a*, 116.

¹⁴ Hâirî, *el-Müt’a*, 121.

¹⁵ Hâirî, *el-Müt’a*, 121-122.

¹⁶ Hâirî, *el-Müt’a*, 131.

¹⁷ Şeyh Müfid, *Hülâsatü’l-îcâz*, 55-56; Hâirî, *el-Müt’a*, 135.

¹⁸ Hâirî, *el-Müt’a*, 87.

nikâhla evleneceği eş seçmesi yoluyla gerçekleşen müt'a nikâhı gibi birden çok çeşidi bulunmaktadır.¹⁹

İran toplumunda muvakkat evlilik her ne kadar kadına daha serbest davranma imkânı verse de müt'a nikâhı yapan kadınlar toplum nezdinde kötü yola düşmüş olarak telakki edilmektedir. Örneğin; İran toplumunda müt'a nikâhı yapan kadınlar için hor görme, küçümseme ve tahkir anlamı içeren "sîgiyye" kelimesi kullanılmaktadır.²⁰ Bu da müt'a evliliği hakkında dinî öğretilerle halk arasında çelişkili bir durumun bulunduğunu ortaya koymaktadır. Nitekim halk, Ca'ferî mezhebinde ibadet telakki edilen müt'a nikâhı ile fuhuş arasında bağ kurduğundan bu nikâhı olumlu karşılamamaktadır.²¹ Bunun bir sonucu olarak da müt'a nikâhı yapanlar bu ilişkiyi gizli tutmakta, müt'a nikâhı yapan kadınlar da aileleri tarafından cezalandırılmaktadır.²² Ayrıca müt'a nikâhının İranlı kadınların erkek himayesi ve sosyal saygınlık gibi beklentilerini karşılamadığı da ifade edilmektedir. Bundan dolayı da birçok kadının müt'a nikâhına dâimî evlilik beklentisi veya erkeğin bu yöndeki verdiği söze binaen razı olduğu belirtilmektedir.²³ Bunun yanı sıra müt'a nikâhının gerekli bir müessese olduğunu savunup ve bu nikâhı sevap kazanmaya vesile olan bir ibadet olduğuna inanan az sayıda kadına rastlandığı da ifade edilmektedir.²⁴ İran'da kadınları müt'a nikâhı yapmaya sevk eden etkenler konusunda yapılan şu tespit ayrıca bir önemi haizdir; "fakir kadınlar, müt'a nikâhını maddi ihtiyaçlarını karşılamak için yaparken zengin kadınlar ise cinsel isteklerinin veya cinsel ihtiyaçlarının karşılanması için müt'a nikâhı yapmaktadır."²⁵

Müt'a nikâhı hakkında ülkemizde birçok çalışma yapılmakla birlikte Şii fıkıh mezhepleri bağlamında müt'a nikâhını ele alıp inceleyen bir çalışma bulunmamaktadır.²⁶ Çalışmamızda Şii fıkıh mezheplerinden Ca'feriyye, Zeydiyye ve

¹⁹ Hâirî, *el-Müt'a*, 133-137, 254, 262; Saffet Köse, "Ca'ferîlikte Mut'a ve Ona Karşı Sünnî Duruş", *Marife* 3 (2008), 96.

²⁰ Hâirî, *el-Müt'a*, 83.

²¹ Hâirî, *el-Müt'a*, 277.

²² Hâirî, *el-Müt'a*, 322.

²³ Hâirî, *el-Müt'a*, 278-279.

²⁴ Hâirî, *el-Müt'a*, 284-285.

²⁵ Hâirî, *el-Müt'a*, 262.

²⁶ Müt'a nikâhı konusunda yapılan çalışmalar için bk. Köse, "Ca'ferîlikte Mut'a ve Ona Karşı Sünnî Duruş"; Osman Kaşıkçı, "Mut'a Nikâhı", *Türk Hukuk Tarihi Araştırmaları* 3 (2007), 43-58; Adalet Çakır, *Mut'a Nikâhının Tarihi Gelişmesi ve İslâm Hukukundaki Yeri* (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Yüksek Lisans, 1994); Yasemin Meşinci, *Mut'a Nikâhı ile İlgili Hadislerin Tespit ve Tenkidi* (Adana: Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, ts.); Mustafa Öztürk, "Sünnî ve Şii Kaynaklarda Mut'a Nikâhı Tartışması", *İslâmiyât* 8/3 (2005), 95-120; Sayın Dalkıran, "İmamiyye Şiâsi'nin Mut'a Nikâhı Uygulamasına Karşı Ahmet Feyzî'nin Eleştirileri", *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 27 (2007), 1-16; İbrahim Canan, *Namus Fitnesi Mut'a Nikâhı* (İstanbul: Timaş Yayınları, 2011); Demircan, "Cahiliye ve Hz. Peygamber Dönemi Uygulamalarıyla Nikâh"; Yılmaz, *Ehl-i Sünnet ve Şii Ca'ferî Müfessirlerine Göre Mut'a Nikâhı*.

İsmâiliyye'nin müt'a nikâhına bakışlarını ortaya koymak amacıyla sadece bu üç Şîî fıkıh mezhebinin görüşüne yer verilecektir. Araştırmamızın alt yapısını oluşturmak için öncelikle ana hatlarıyla Şîî fıkıh mezheplerinde evlenme ve boşanmayla ilgili hükümlere dair bilgiler verilecektir. Ardından müt'a nikâhının caiz olduğunu savunan Ca'ferîler'in konu hakkındaki görüş ve delillerine yer verilecek ve onlara göre müt'a nikâhının unsur ve şartları ele alınacaktır. Ardından müt'a nikâhını caiz görmeyen Zeydî ve İsmâilî fıkıh mezheplerinin görüşlerine ve delilleri ele alınacaktır. Çalışma, elde edilen bulguların değerlendirildiği sonuç bölümüyle tamamlanacaktır.

1. Şîî Fıkıh Mezheplerinde Nikâh Akdinin Unsurları

1.1. Evlenme Engelinin Bulunmaması

Şîî fıkıh mezheplerine göre ana hatlarıyla evlenme engelleri yedi tanedir. Nesepten kaynaklı evlenme engeli,²⁷ süt hısımlığından kaynaklı evlenme engeli,²⁸ evlilikten kaynaklı evlenme engeli,²⁹ dört eşle evli olmaktan kaynaklı evlenme engeli,³⁰ liândan kaynaklı evlenme engeli,³¹ din farkından kaynaklı evlenme engeli³² ve ihramdan dolayı evlenme engeli: Şîî mezheplerin üçüne göre de ihramlı olan nikâh kıyamadığı gibi kendisi de nikâh akdinde taraf olamaz. İhramlının yaptığı nikâh akdi batıldır.³³

1.2. İrade Beyanı

İrade beyanı icab ve kabulden oluşmaktadır. Ca'ferî mezhebinde sahih olan görüşe göre kadının balığ ve reşit olması durumunda icab ve kabulün veli tarafından

²⁷ Hillî, *el-Muhtasar*, 200; Nu'mân b. Ebî Abdillâh Muhammed b. Mansûr Kadı Nu'mân, *De'âimü'l-İslâm*, thk. Asıf b. Ali Feyzî (İskenderiyye: Dâru'l-Meârif, 1383), 2/232; Hâdî-İlelhak, *Kitâbü'l-ahkâm fi'l-helâl ve'l-harâm*, 1/300; Muhammed b. Ali b. Hüseyin Alevî, *el-Câmi'u'l-kâfi fi fikhî'z-Zeydiyye* (Yemen: Müessesetü'l-Mustafa es-Sekafiyye, 2014), 4/11.

²⁸ Hillî, *el-Muhtasar*, 200; Hâdî-İlelhak, *Kitâbü'l-ahkâm fi'l-helâl ve'l-harâm*, 1/301; Kadı Nu'mân, *De'âimü'l-İslâm*, 2/239; Nu'mân b. Ebî Abdillâh Muhammed b. Mansûr Kadı Nu'mân, *İktisâr* (Beyrut: Dâru'l-Evdâ', 1416), 82.

²⁹ Hillî, *el-Muhtasar*, 2020; Hâdî-İlelhak, *Kitâbü'l-ahkâm fi'l-helâl ve'l-harâm*, 1/301-302; Alevî, *el-Câmi'u'l-kâfi fi fikhî'z-Zeydiyye*, 4/11-13; Kadı Nu'mân, *De'âimü'l-İslâm*, 2/232-234; Kadı Nu'mân, *İktisâr*, 81.

³⁰ Hillî, *el-Muhtasar*, 204; Kadı Nu'mân, *De'âimü'l-İslâm*, 2/235; Hâdî-İlelhak, *Kitâbü'l-ahkâm fi'l-helâl ve'l-harâm*, 1/297.

³¹ Hillî, *el-Muhtasar*, 204-205; Hâdî-İlelhak, *Kitâbü'l-ahkâm fi'l-helâl ve'l-harâm*, 1/416; Kadı Nu'mân, *De'âimü'l-İslâm*, 2/282.

³² Hillî, *el-Muhtasar*, 205; Şerif el-Murtazâ, *el-İntisâr*, 117; Kadı Nu'mân, *İktisâr*, 84; Kadı Nu'mân, *De'âimü'l-İslâm*, 2/249-250; Hâdî-İlelhak, *Kitâbü'l-ahkâm fi'l-helâl ve'l-harâm*, 1/336-337; Alevî, *el-Câmi'u'l-kâfi fi fikhî'z-Zeydiyye*, 4/19-20.

³³ Hâdî-İlelhak, *Kitâbü'l-ahkâm fi'l-helâl ve'l-harâm*, 1/264; Kadı Nu'mân, *De'âimü'l-İslâm*, 2/237; Ebü'l-Kâsım Necmüddîn Ca'fer b. el-Hasen b. Ebî Zekeriyâ Yahyâ Hillî, *Şerâ'iu'l-İslâm*, thk. Seyyid Sâdık Şirâzî (Beyrut: Müessesetü'l-Vefâ, 1409), 1/184.

yapılması şart değildir.³⁴ Zeydî ve İsmâîlîler'e göre ise nikâh akdinde icab ve kabul kadının velisi tarafından yapılmaz.³⁵

1.3. Rızanın Bulunması

Nikâh akdinde mükellef yani akıl-baliğ bekâr veya dul kadının rızası gerekliyken küçüklerin ve delilerin evlendirilmesinde bunların rızaları gerekli görülmemektedir.³⁶

1.4. Veli

Ca'ferî mezhebinde sahih görüşe göre baliğ ve reşit kadın, velisinin izni aranmaksızın nikâh akdinde akdin tarafı olabilir.³⁷ Mezhepte evla olan görüş ise müt'a nikâhında gerekli görülmeyen veli izninin devamlı evlilik akdinde gerekli olduğu yönündedir.³⁸ Zeydî ve İsmâîlîler'e göre nikâh akdinde velinin bulunması şarttır. Veli dışında kıyılan nikâh batıldır.³⁹

1.5. Şahitler

İsmâîlîler'e göre nikâh akdinde şahitlerin bulunması nikâh akdinin sıhhat şartı olmayıp kadının hakkını korumaya matuf yapılan bir uygulamadır.⁴⁰ Zeydîler'e göre nikâh akdinin sahih olabilmesi için yapılan akitte en az iki adil şahidin bulunması gerekmektedir.⁴¹ Ca'ferî mezhebinde sahih olan görüşe göre kadının baliğ ve reşit olması durumunda nikâhta şahitlerin bulunması zorunlu değildir.⁴²

³⁴ Hillî, *el-Muhtasar*, 194-195; Tûsî, *el-İstibsâr*, 3/146.

³⁵ Ahmed b. Kasım el-Ansî Sanânî, *et-Tâcü'l-müzheb li ahkâmî'l-mezheb Şerhu Metni'l-Ezhâr* (Yemen: Dâru'l-Hikmeti'l-Yemâniyye, 1414), 2/22-26; İbnü'l-Murtazâ, *el-Bahru'z-zehhâr* (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2001), 4/32-33,37, 41, 44; Alevî, *el-Câmi'u'l-kâfi fi fikhî'z-Zeydiyye*, 4/254 vd; Kadı Nu'mân, *De'âimü'l-İslâm*, 2/218.

³⁶ Kadı Nu'mân, *De'âimü'l-İslâm*, 2/218; Kadı Nu'mân, *İktisâr*, 80; Hillî, *el-Muhtasar*, 194-195; Hâdî-İlelhak, *Kitâbü'l-ahkâm fi'l-helâl ve'l-harâm*, 1/304-305; Sanânî, *et-Tâcü'l-müzheb li ahkâmî'l-mezheb Şerhu Metni'l-Ezhâr*, 2/35-37.

³⁷ Şerif el-Murtazâ, *el-İntisâr*, 119-120; Tûsî, *el-İstibsâr*, 3/146; Hillî, *el-Muhtasar*, 194-195.

³⁸ Hillî, *el-Muhtasar*, 198.

³⁹ Zeyd b. Ali Zeyd, *el-Mecmû'u'l-hadisî ve'l-fikhî*, thk. Abdullah b. Hamûd el-İzzî (Yemen: Mektebetü İmam Zeyd b. Ali, 2002), 211; Hâdî-İlelhak, *Kitâbü'l-ahkâm fi'l-helâl ve'l-harâm*, 1/302-305; Kadı Nu'mân, *De'âimü'l-İslâm*, 2/218-219; Kadı Nu'mân, *İktisâr*, 80; İbnü'l-Murtazâ, *el-Bahru'z-zehhâr*, 4/50.

⁴⁰ Kadı Nu'mân, *De'âimü'l-İslâm*, 2/219-220.

⁴¹ Sanânî, *et-Tâcü'l-müzheb li ahkâmî'l-mezheb Şerhu Metni'l-Ezhâr*, 2/31; İbnü'l-Murtazâ, *el-Bahru'z-zehhâr*, 4/47-48; Alevî, *el-Câmi'u'l-kâfi fi fikhî'z-Zeydiyye*, 4/54 vd.

⁴² Şerif el-Murtazâ, *el-İntisâr*, 118; Tûsî, *el-İstibsâr*, 3/146; Hillî, *el-Muhtasar*, 195.

1.6. Mehir

Mehir, nikâh akdinin bir sonucu olarak kocanın eşine ödemek zorunda olduğu para, mal veya menfaattir. Üç Şî mezhebine göre mehrin belirlenmesi nikâh akdinin şartı olmayıp yapılan akdin bir sonucudur.⁴³

2. Şî Fıkıh Mezheplerinde Evliliğin Sona Ermesi

2.1. Boşama Salahiyeti ve Ehliyet

Talakın mükellef yani akıl-baliğ olan koca veya vekili tarafından verilmesi gerekmektedir. Zeydîler'e göre küçük ve deli adına velilerinin verdiği talak geçersizdir.⁴⁴ Şî mezheplere göre boşama kocanın kendi istek ve iradesiyle gerçekleşmesi gerekmektedir. Dolayısıyla tehdit ve zorlama altında yapılan talaklar geçersizdir.⁴⁵ Ayrıca Ca'ferîler'e ve İsmâîlîler'e göre boşamalarda şahitlerin bulunması zorunludur. Verilen talakın iki adil şahidin huzurunda yapılması gerekmektedir. Bu bağlamda şahitsiz veya tek şahitle yapılan talak geçersizdir.⁴⁶

2.2. Boşama Çeşitleri

Ca'ferî ve Zeydîler'e göre talak sünî ve bid'î olmak üzere iki kısma ayrılmaktadır. İsmâîlîler'e göre ise talak sünî, bid'î ve iddet talakı olmak üzere üçe ayrılmaktadır. Ca'ferîler sünî talakı da kendi içerisinde bâin, ric'î ve iddet talakı olmak üzere üç kısma ayırmaktadırlar. Zeydîler'e göre bid'î talak haram olmakla birlikte geçerliken Ca'ferî ve İsmâîlîler'e göre bid'î talak geçerli değildir.⁴⁷

İsmâîlî ve Ca'ferîler'e göre iddet talakı, erkeğin her üç talakta da cinsel birlikteliğin olmadığı temizlik döneminde eşini adil iki şahit huzurunda boşaması ve hayız olmadan önce yine iki şahit huzurunda eşine geri dönüp cinsel birliktelik yaşaması şeklinde gerçekleşir.⁴⁸

⁴³ Kadı Nu'mân, *De'âimü'l-İslâm*, 2/221; Kadı Nu'mân, *İktisâr*, 80; Hillî, *el-Muhtasar*, 214; Muhammed b. Ali b. Hüseyin İbn Bâbeveyh, *Men lâ yahduruhü'l-fakîh* (Beyrut: Müessesetü'l-A'lemî li'l-Metbûat, 1406), 3/261; Sanânî, *et-Tâcü'l-müzheb li ahkâmî'l-mezheb Şerhu Metni'l-Ezhâr*, 2/40; Şerif el-Murtazâ, *el-İntisâr*, 124.

⁴⁴ Sanânî, *et-Tâcü'l-müzheb li ahkâmî'l-mezheb Şerhu Metni'l-Ezhâr*, 2/118-119; Tûsî, *el-İstibsâr*, 3/278.

⁴⁵ Hillî, *el-Muhtasar*, 221; Sanânî, *et-Tâcü'l-müzheb li ahkâmî'l-mezheb Şerhu Metni'l-Ezhâr*, 2/118-119; Kadı Nu'mân, *İktisâr*, 87; Kadı Nu'mân, *De'âimü'l-İslâm*, 2/261, 268.

⁴⁶ Kadı Nu'mân, *De'âimü'l-İslâm*, 2/259-260; Kadı Nu'mân, *İktisâr*, 86, 87; Şerif el-Murtazâ, *el-İntisâr*, 127-128; Hillî, *el-Muhtasar*, 222.

⁴⁷ Kadı Nu'mân, *İktisâr*, 86, 87; Hillî, *el-Muhtasar*, 222, 223; Sanânî, *et-Tâcü'l-müzheb li ahkâmî'l-mezheb Şerhu Metni'l-Ezhâr*, 2/124-125, 126-127.; Tûsî, *el-İstibsâr*, 3/285, 294; Şerif el-Murtazâ, *el-İntisâr*, 134.

⁴⁸ Kadı Nu'mân, *De'âimü'l-İslâm*, 2/258-259; Kadı Nu'mân, *İktisâr*, 86; Hillî, *el-Muhtasar*, 223; Hillî, *Şerâ'i'u'l-İslâm*, 3/589.

3. Şîi Fıkıh Mezheplerine Göre Müt'a Nikâhı

Şîi fıkıh mezhepleri arasında müt'a nikâhını yalnızca Ca'ferîler caiz görmekte Zeydî ve İsmâilî fıkıh mezhepleri ise başlangıçta izin verilen müt'a nikâhının Hz. Peygamber tarafından yasaklandığını ve kadına verilmesi gereken 1/4 veya 1/8 hisse payını gösteren miras ayetleriyle bu nikâhın neshedildiğini ifade etmektedirler. Bu başlık altında öncelikli olarak müt'a nikâhını caiz gören Ca'ferîler'in konu hakkında ileri sürdükleri delillere ardından müt'a nikâhının rükün ve şartlarına yer verilecektir. Daha sonra Zeydiyye ve İsmâiliyye mezheplerinin müt'a nikâhı hakkındaki görüşleri ile bu nikâhın yasaklandığına dair ileri sürdükleri deliller ele alınacaktır.

3.1. Ca'ferî Mezhebi

Ca'ferîler'e göre müt'a nikâhı, erkeğin kadına vereceği belli bir ücret karşılığında belli bir süreliğine karı-koca hayatı yaşamalarını sağlayan bir icâre akdidir.⁴⁹ Ca'ferîler, müt'a nikâhının Hz. Peygamber'in izniyle meşru olduğu hususunda ümmetin icmânın bulunduğu, ihtilafın ise verilen bu iznin sonradan kaldırılıp kaldırılmadığı meselesinde ortaya çıktığını belirtmektedirler. İmamiyye Şîa'sına göre Hz. Peygamber tarafından verilen bu izin kaldırılmamıştır. Onlara göre sahabeden Hz. Ali (ö. 40/661), Hz. Hasan (ö. 49/669) ve Hz. Hüseyin (ö. 61/680) ile İbn Abbâs (ö. 68/687-88) ve İbn Mes'ûd (ö. 32/652-53) gibi ümmetin seçkin âlimlerinin görüşü bu yöndedir. Ayrıca tabîinden Zeynelâbidîn (ö. 94/712), Muhammed Bâkır (ö. 114/733), Câ'fer es-Sâdık (ö. 148/765), Tâvûs (ö. 106/725) ve Mücâhid (ö. 103/721) gibi âlimlerin de bu görüşü savduklarını ve sonraki Ca'ferî imamların da bu görüşte icmâ ettiği belirtilmektedir.⁵⁰ Onlara göre müt'a nikâhı Allah ve Resûlü tarafından helal kılınmasına rağmen Hz. Ömer (ö. 23/644) tarafından yasaklanmıştır.⁵¹ Ca'ferîler'e göre müt'a nikâhı yapmak sünnettir. Konu hakkında Ca'fer es-Sâdık'tan yapılan "Erkeklerin müt'a nikâhı yapması müstehaptır. Ömründe bir defa mut'a yapmadan dünyadan giden (ölen) erkeğe güzel bakmam"⁵² gibi birçok rivayetler de bunu teyit etmektedirler. Şeyh Müfid'in (ö. 413/1022) müt'a nikâhı hakkında kaleme aldığı risalesinde yer alan rivayetler göz önünde bulundurulduğunda Ca'fer es-Sâdık'ın insanları müt'a nikahu yapmaya teşvik ettiği hatta buna maddi imkanı olmayanlara maddi destek sağladığı görülmektedir.⁵³ Bir başka rivayete göre ise Ca'fer es-Sâdık, müt'a nikâhı yapana sevap verilip verilmeyeceği hususunda kendisine sorulan soruya "Şayet kişi yaptığı

⁴⁹ Şeyh Müfid, *Hülâsatü'l-icâz*, 19; Tabatabaî, "ez-Zevâcû'l-müekkat", 508.

⁵⁰ Şerif el-Murtazâ, *el-İntisâr*, 109; Şeyh Müfid, *Hülâsatü'l-icâz*, 19, 20-21.

⁵¹ Muhammed b. Muhammed b. en-Nu'mân Şeyh Müfid, *Risâletü'l-müt'a* (Beyrut: Dârü'l-Müfid, 1414), 9.

⁵² Şeyh Müfid, *Risâletü'l-müt'a*, 7.

⁵³ Şeyh Müfid, *Risâletü'l-müt'a*, 7-8; Hür el-Âmilî, *Vesâ'ilü's-Şîa*, 14/442 vd.

müt'a nikâhıyla Allah'ın rızasını arıyor ve bu nikâhı falancaya (Hz. Ömer'e) muhalefet olarak yapıyorsa ona ecir vardır..."⁵⁴ şeklinde cevap vermiştir. Bu rivayet doğrultusunda Ca'ferîler'e göre müt'a nikâhının ibadet olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim konu hakkında Şii kaynaklarda nakledilen "Hz. Peygamber Miraç gecesi gökyüzüne çıkartılırken Cibril ile karşılaştığını ve Cibril'in kendisine Ey Muhammed Allah tabâreke ve teâla buyurdu ki 'ben ümmetinden müt'a nikâhı yapan kadınları affettim" ve "Müminin kemale ermesi ancak müt'a nikâhıyla olur"⁵⁵ rivayetlerinde de bu nikâh akdinin kişinin affedilmesi ve imanında kemale ermesinde önemli bir etken olduğuna vurgu yapılmaktadır.

3.1.1. Müt'a Nikâhının Câiz Olduğunu Gösteren Deliller

Ca'ferîler, müt'a nikâhının meşruiyetini ispat edebilmek için gerek akli gerekse naklî delillere başvurmuşlardır. Onların müt'a nikâhının meşruiyeti hakkında ileri sürdükleri delilleri aklî deliller, Kur'an'dan deliller, sünnetten deliller ve icmâdan deliller olmak üzere dört başlık altında toplamak mümkündür.

3.1.1.1 Aklî Delil

Ca'ferîler'e göre, hâlihazırda veya gelecekte zarar barındırmayan tüm menfaatler aklen zaruri olarak caizdir. Onlara göre müt'a nikâhında şimdi veya gelecekte bir zarar söz konusu olmadığından aklen caiz olması gerekmektedir.⁵⁶ Fakat giriş bölümünde de ifade edildiği üzere müt'a nikâhı yapan kadınlar toplum nezdinde kötü yola düşmüş olarak telakki edilmekte ve bu kadınlar için hor görme, küçümseme ve tahkir anlamı içeren "sığıyye" kelimesi kullanılmaktadır.⁵⁷ Öte yandan halk, Ca'ferî mezhebinde ibadet telakki edilen müt'a nikâhı ile fuhuş arasında sıkı bir bağ kurduğundan bu nikâhı olumlu karşılamamaktadır.⁵⁸ Ayrıca müt'a nikâhının İranlı kadınların erkek himayesi ve sosyal saygınlık gibi beklentilerini karşılamamaktadır. Bundan dolayı da birçok kadının müt'a nikâhına dâimî evlilik beklentisi veya erkeğin bu yöndeki verdiği söze binaen razı olduğu belirtilmektedir.⁵⁹ Müt'a nikahı hakkında bu gibi olumsuzluklar göz önünde bulundurulduğunda bu nikâhın aklen bir zarar barındırmadığı iddiasının doğru olmayacağı aşikardır.

3.1.1.2. Kitap'tan Delil

Ca'ferîler müt'a nikâhının caiz olduğuna dair "*Sahip olduğunuz cariyeler müstesna, eoli kadınlar da size haram kılındı. Allah'ın size emri budur. Bunlardan başkasını,*

⁵⁴ Bk. Şeyh Müfid, *Risâletü'l-müt'a*, 7-8.

⁵⁵ Hür el-Âmilî, *Vesâ'ilü'ş-Şîa*, 14/442.

⁵⁶ Şerif el-Murtazâ, *el-İntisâr*, 109; Şeyh Müfid, *Hülâsatü'l-îcâz*, 22.

⁵⁷ Hâirî, *el-Müt'a*, 83.

⁵⁸ Hâirî, *el-Müt'a*, 277.

⁵⁹ Hâirî, *el-Müt'a*, 278-279.

namuslu olmak ve zina etmemek üzere mallarınızla istemeniz size helâl kılındı. Onlardan faydalanmanıza karşılık kararlaştırılmış olan ücretlerini verin"⁶⁰ ayetini delil olarak kullanmaktadırlar. Onlara göre ilgili ayette geçen "تَبْتَغُوا" "isterseniz" kelimesi sürekli evlilik gibi müt'a evliliğini de kapsamaktadır. Ayrıca bu kelimenin sürekli evlilikten ziyade muvakkat evliliğe delaleti daha açıktır.⁶¹ Ca'ferîler'in delil olarak kullandıkları yukarıdaki ayet, son dönem Müslümanların çoğunluğuna göre neshedilmiştir. Bu ayeti neshedenin ne olduğu hususunda farklı görüşler ileri sürülmüştür. Bu bağlamda ilgili ayeti nesheden kimilerine göre kadının mirastan alacağı payı belirten miras ayeti (Nisâ sûresi 11-12 ayetleri), kimilerine göre müt'a nikahının yasaklandığını gösteren sünnet, kimilerine göre ise bu nikahın yasaklandığına dair icmâdır. Ca'ferîler'e göre ise bu ayet neshedilmemiştir.⁶²

Ca'ferîler yukarıda verilen ayet doğrultusunda kendi görüşlerini desteklemek için şu açıklamaları yapmaktadırlar:

1) Ayette evlilik, isteğe bağlanmıştır. Devamlı nikâhta ise tarafların isteğiyle birlikte veli ve şahitlerin bulunması zorunludur.

2) Ayette nikâhlanmak istenen kadına "أجور" ücret verilmesi gerektiği ifade edilmiştir. Devamlı nikâhlarda ise kadına farîza (الفريضة), Nihle (النحلة) ve sadâk (الصداق) verilmesi gerektiği belirtilmiştir.

3) Hz. Ali, İbn Abbâs, İbn Mes'ût, Zeynelâbidîn, Muhammed Bâkır ve Ca'fer es-Sâdık'ın ilgili ayeti "belirlenmiş bir süreye kadar" (الى اجل مسمى) ilavesiyle okumuşlardır.⁶³ Bu durumda ilgili ayette kast edilen nikâh, belirli bir süre için yapılan müt'a nikâhıdır.

4) Nisâ sûresi 3. ayetinde İslâm'da meşrû sayılan nikâh türleri açıklanmıştır. Şayet aynı sûresinin 24. ayetinde de devamlı nikâh kast edilecek olursa aynı sürede tekrar yapılmış olacaktır.

5) Ayette geçen "الاستمتاع" kelimesi lügatte her ne kadar zevk alma ve faydalanma anlamlarına gelse de şer'i örfe göre müt'a nikâhının adı olmuştur. Bu kelime özellikle "النساء" kelimesiyle birlikte kullanıldığında bu mana daha belirgindir.⁶⁴

⁶⁰ Nisa, 4/24. وَالْمُحْصَنَاتُ مِنَ النِّسَاءِ إِلَّا مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ كِتَابَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ وَأَجَلٌ لَكُمْ مَا وَرَاءَ ذَلِكَ أَنْ تَبْتَغُوا بِأَمْوَالِكُمْ مُحْصِنِينَ غَيْرَ مُسَافِحِينَ.

⁶¹ Şeyh Müfid, *Hülâsatü'l-icâz*, 22; Hür el-Âmilî, *Vesâ'ilü's-Şîa*, 14/436.

⁶² Tabatabaî, "ez-Zevâcü'l-müekkat", 511-512.

⁶³ İbn Bâbeveyh, *Men lâ yahduruhü'l-fakîh*, 3/299; Şeyh Müfid, *Hülâsatü'l-icâz*, 23; Hür el-Âmilî, *Vesâ'ilü's-Şîa*, 14/440; Tabatabaî, "ez-Zevâcü'l-müekkat", 511.

⁶⁴ Şerif el-Murtazâ, *el-İntisâr*, 110; Şeyh Müfid, *Hülâsatü'l-icâz*, 24.

olmasaydı şâkiler zina yapmazdı” demek suretiyle müt'a nikâhının meşruiyetine vurgu yapmıştır.⁷³

Ca'ferîler, Hz. Ömer'e nispet edilen “İki müt'a Hz. Peygamber zamanında helaldi ben onları yasaklıyorum ve yapanları cezalandıracağım. Bunlar müt'a nikâhı ve müt'a haccıdır”⁷⁴ sözüne karşın sahabenin bu durumu reddetmeyip Hz. Ömer'in emrine uymalarını konusunda şu cevabı vermektedirler: Sahabenin bir kısmı her ne kadar bunu kabul etmemişlerse de sayılarının azlığından bunu açık bir şekilde ifade edememiş ve takıyye yapmak suretiyle kendirini gizlemişlerdir. Sahabenin çoğunluğunun ise bu yasağın Hz. Ömer tarafından değil de Hz. Peygamber tarafından yapıldığını ve Hz. Ömer'in bu yasağı tekrar hatırlattığını savunmaktadırlar.⁷⁵ Tûsî (ö. 460/1067), Zeydîye mezhebinin kurucu imamı olan Zeyd b. Ali (ö. 122/740) tarikiyle rivayet edilen “Hz. Peygamber eşek eti ile müt'a nikâhını yasakladı”⁷⁶ hadisi yorumlamaktadır. Tûsî, bu rivayetin takıyyeye hamledilmesi gerektiğini çünkü bunun ammenin görüşüne uygun düştüğünü, müt'anın caiz olduğunu gösteren rivayetlerin ise kitabın zahiri ile hak fırkasının icmâna uygun olduğunu bundan ötürü de Zeyd b. Ali'nin şaz rivayetiyle amel edilemeyeceğini ifade etmektedir.⁷⁷

Şeyh Müfid, “Hz. Peygamber müt'a nikâhını haram kıldı” ve Hz. Ali'den rivayetle “Hz. Peygamber Tebük gazvesinde müt'a nikâhını yasakladı” gibi rivayetlerin ya mürsel⁷⁸ hadis olduğunu veya bu yönde gelen rivayetlerin senedinde zayıf râvilerin bulunduğunu iddia ederek bu tür rivayetlerin müt'a nikâhının yasaklandığına dair delil olamayacağını ileri sürmektedir.⁷⁹ Buna ilaveten Ca'ferîler, müt'a nikâhının yasaklandığını gösteren hadisler arasında karışıklık olduğunu da kaydetmektedirler. Nitekim müt'a nikâhının yasaklandığını ifade eden kimi rivayetlerde müt'a nikâhının Huneyn gazvesinde kimi rivayetlerde Tebük gazvesinde kimi rivayetlerde ise fetih yılında yasaklandığı belirtilmektedir.⁸⁰ Onlara göre rivayetlerde var olan çelişkili bilgilere dayanılarak müt'a nikâhının yasaklandığı ispat edilemez. Şeyh Müfid, veli ve iki şahitsiz nikâh olmaz, şahitsiz evlilik yapan zina yapmış olur şeklindeki rivayetleri ise haber-i vâhid oldukları için Nisa sûresi 24. ayetinde belirtilen kati delile muarız edemeyeceğini ifade etmektedir.⁸¹ Şerif Murtazâ (ö. 436/1044) da müt'a

⁷³ Tûsî, *el-İstîbâr*, 3/141-142.

⁷⁴ Şerif el-Murtazâ, *el-İntisâr*, 111.

⁷⁵ Şerif el-Murtazâ, *el-İntisâr*, 112.

⁷⁶ Zeyd, *el-Mecmû 'u'l-hadîsi ve'l-fikhî*, 211.

⁷⁷ Tûsî, *el-İstîbâr*, 3/142; Hür el-Âmilî, *Vesâ'ilü's-Şîa*, 14/441.

⁷⁸ Mürsel: İsnadında, sahâbî olan râvisi veya diğer râvilerinden biri zikredilmeyen hadis. Bk. Salahattin Polat, “Mürsel”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (13 Ekim 2021).

⁷⁹ Şeyh Müfid, *Risâletü'l-müt'a*, 32-33.

⁸⁰ Şeyh Müfid, *Risâletü'l-müt'a*, 33.

⁸¹ Şeyh Müfid, *Risâletü'l-müt'a*, 38.

nikâhının yasaklandığına dair rivayetlerin haber-i vâhid olduğunu ve âhâd haberle de amel edilmesinin dinen zorunlu olmadığını kaydetmektedir. Ayrıca müt'a nikâhının yasaklandığına dair ileri sürülen rivayetlerin râvileri hakkında hadis âlimlerinin tenkitlerinin bulunduğunu da belirtmektedir.⁸²

3.1.1.4. İcmâ Delili

Ca'ferîler, müt'a nikâhını kabul edenler arasında bu nikâhın caiz olduğuna dair icmâ bulunduğunu iddia etmektedirler. Onlara göre müt'a nikâhının caiz olduğu ve neshedilmediği hususunda icmâ bulunmaktadır. Müt'a nikâhının neshedildiğine dair gelen rivayetler ise mütevatir olmayıp ahad haberlerdir. Onlara göre ahad rivayetlerle de Kur'an'ın hükmü -Ca'ferîler'in müt'a nikâhının meşruiyetine delil olarak kullandıkları Nisâ sûresi 24. ayet- neshedilemez.⁸³ Fakat Ca'ferîler'in ileri sürdükleri bu icmâ iddiası, Zeydîler'in müt'a nikâhının yasaklanması hususunda Ehl-i beyt arasında icmân bulunduğuna dair ileri sürdükleri delille çelişmektedir.⁸⁴ Bu durumda Ca'ferîler'in ileri sürdükleri icmân mezhep içi icmâ olduğunu söylemek yerinde olacaktır.

3.1.2. Müt'a Nikâhın Rükünleri

Ca'ferîler'e göre müt'a nikâhında şahitlerin bulunması şart olmamakla birlikte eşlerin zina töhmetinden kurtulmaları için yapılan nikâhta bir erkek veya bir erkek ile iki kadının şahit olarak bulundurulması güzel görülmüştür.⁸⁵ Müt'a nikâhında talakla boşama icmâen gerçekleşmediği gibi bu akitten kaynaklı eşler arasında miras hakkı da doğmaz.⁸⁶ Aynı şekilde mezhepte zâhir görüşe göre zihâr da gerçekleşmez.⁸⁷ Müt'a nikâhı öncesinde belirlenen şartlar geçersiz, akit içerisinde yapılan şartlar ise geçerlidir. Bu bağlamda müt'a nikâhında kadın veya erkek mirasçı olmayı şart koşacak olursa bu şart geçerlidir.⁸⁸ Ayrıca müt'a nikâhında kadına ödenmesi gereken bir nafaka da söz konusu değildir.⁸⁹ Müt'a nikâhında her ne kadar erkek azl yapmış bile olsa doğacak çocuğun nesebi ona nispet edilir ve çocuğun nafaka yükümlülüğü erkeğe aittir. Fakat erkek bunu reddedecek olursa liân yapılmaksızın kocanın sözü kabul edilir.⁹⁰

⁸² Şerif el-Murtazâ, *el-İntisâr*, 110.

⁸³ Şeyh Müfid, *Hülâsatü'l-İcâz*, 27.

⁸⁴ Alevî, *el-Câmi'u'l-kâfi fi fihri'z-Zeydiyye*, 4/61.

⁸⁵ Tûsî, *el-İstibsâr*, 3/148; Şeyh Müfid, *Risâletü'l-müt'a*, 11; Şeyh Müfid, *Hülâsatü'l-İcâz*, 50.

⁸⁶ Tûsî, *el-İstibsâr*, 3/147; Şeyh Müfid, *Hülâsatü'l-İcâz*, 50; Tabatabaî, "ez-Zevâcü'l-müekkat", 508.

⁸⁷ Hillî, *el-Muhtasar*, 208; Şeyh Müfid, *Risâletü'l-müt'a*, 13-14.

⁸⁸ Tûsî, *el-İstibsâr*, 3/149; Hillî, *el-Muhtasar*, 208; Şeyh Müfid, *Risâletü'l-müt'a*, 13-14.

⁸⁹ Tûsî, *el-İstibsâr*, 3/152.

⁹⁰ Hillî, *el-Muhtasar*, 208; Şeyh Müfid, *Risâletü'l-müt'a*, 13-14; Tabatabaî, "ez-Zevâcü'l-müekkat", 509.

Ca'ferîler'e göre müt'a nikâhının dört rüknü bulunmaktadır. Yapılan müt'a akdinde bu şartlardan birisinin bulunmaması durumunda yapılan müt'a nikâhu geçersizdir. Bu şartlar; sığa, evlenecek kadın, mehir ve zamandır.

3.1.2.1. Sığa

Sığa, erkek ve kadından birisinin müt'a nikâhu yapma teklifinde bulunmasını ifade eden icab ve diğer tarafın da yapılan bu teklife olumlu cevap vermesi olan kabulden oluşmaktadır. Ca'ferîler'e göre icapta "zevvektukî", "enkahtukî" ve "mette'tukî müddeten keza keza" şeklinde üç lafızdan birisinin kullanılması gerekmektedir.⁹¹

3.1.2.2. Evlenilecek Kadın

Ca'ferîler'e göre kendisiyle müt'a nikâhu yapılacak kadın ya Müslüman veya Ehl-i kitap olmalıdır. Devamlı nikâh akdinde Ehl-i kitap kadınlarla evlenilmesini caiz görmeyen Ca'ferîler müt'a nikâhında bunu caiz görmektedirler. Onlara göre müşrik veya nâsibe⁹² kadınla yapılacak müt'a nikâhu geçersizdir. Müslüman kadınla müt'a yapacak erkeğin de Müslüman olması gerekir. Ehl-i kitap kadınla müt'a nikâhu yapmamak müstehaptır. Hür kadınla müt'a yapma imkânı olanın cariyeye müt'a nikâhu yapması ise mekruhtur. Zina eden kadınla yapılan müt'a nikâhu hakkında mezhepte farklı yaklaşımlar bulunmaktadır. Bir kısım fakih bunu mekruh görmekle birlikte geçerli sayarken diğer bir kısım fakih ise tövbe etmediği sürece bu gibi kadınlarla yapılan nikâhu geçerli görmemektedirler. Ca'ferîler'e göre müt'a nikâhu yapılacak kadınların sayısında üst bir sınır bulunmamaktadır. Kişi dilediği kadar kadınla müt'a nikâhu yapabilir. Onlara göre bakire kadın, babasının iznine gerek duymaksızın kendi rızasıyla müt'a nikâhu yapabilir. Ancak babası olmayan bâkire kadınla müt'a nikâhu yapmak mekruhtur.⁹³ Küçüklerin müt'a nikâhu yapmasında babanın izni gerekli görülürken küçükler dışındakilerin müt'a nikâhında babanın izin veya icazeti gereklidir.⁹⁴

3.1.2.3. Mehir

Mehir, müt'a nikâh akdinin bir şartı olarak erkeğin kadına ödemek zorunda olduğu para, mal veya menfaattir.⁹⁵ Mehir erkekle kadının üzerinde anlaştıkları

⁹¹ Hillî, *el-Muhtasar*, 207-208; Tûsî, *el-İstibsâr*, 3/150-151; Şeyh Müfid, *Risâletü'l-müt'a*, 45.

⁹² Nâsibe, Şiâ'nın Hz. Ali taraftarlarına düşmanlık besleyenler için kullandığı bir tabirdir. Konu hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Mustafa Öz, "Nâsibe", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 29 Eylül 2021).

⁹³ Hillî, *el-Muhtasar*, 207-208; Tûsî, *el-İstibsâr*, 3/147,150-151; Şeyh Müfid, *Hülâsatü'l-icâz*, 46-47,51-53; Şeyh Müfid, *Risâletü'l-müt'a*, 10, 12-13; Şerif el-Murtazâ, *el-İntisâr*, 125.

⁹⁴ Tûsî, *el-İstibsâr*, 3/145.

⁹⁵ Hillî, *el-Muhtasar*, 214; İbn Bâbeveyh, *Men lâ yahdurühü'l-fakîh*, 3/261; Şerif el-Murtazâ, *el-İntisâr*, 124.

miktar olup bunun bir üst sınırı bulunmamakla birlikte alt sınırı bir dirhem veya bir avuç buğdaydır.⁹⁶ Yapılan akitte mehir belirlendikten sonra bunun peşin ödenme zorunluluğu bulunmamaktadır. Müt'a nikâhı ancak belirli bir ücret karşılığında yapılır. Mehir belirlenmeksizin yapılan müt'a nikâhı bâtıldır.⁹⁷

3.1.2.4. Zaman

Yapılacak nikâh akdinde sürenin belirlenmesi müt'a nikâhının şartıdır ve süre gün, ay ve sene şeklinde belirlenmesi gerekmektedir. Zaman belirtilmeksizin bir veya iki defalığine mahsus yapılacak olan müt'a nikâhı sahih değildir.⁹⁸ Bununla birlikte sadece gece veya sadece gündüz veya belirli sayıda birlikte olmak şartıyla yapılan müt'a nikâhı geçerlidir. Zaman belirtilmeksizin mehir konuşulacak olursa bu durum da yapılan müt'a nikâh akdi devamlı nikâha dönüşür.⁹⁹

3.1.3. Müt'a Nikâhında Kadının Beklemesi Gereken İddet Süresi

Müt'a nikâhında erkekle kadının üzerinde anlaştıkları süre dolmadan önce müt'a nikâhını yenilemeleri sahih değildir. Şayet eşler süre dolmadan önce tekrar müt'a nikâhı yapmak isterlerse erkek, müt'a nikâhından kalan müddeti kadına hibe etmek suretiyle tekrar müt'a nikâhı yapabilirler. Müt'a nikâhında belirlenen süre bitecek olursa mezhepte eşher¹⁰⁰ görüşüne göre kadının beklemesi gereken iddet iki hayız süresidir. Şayet kadın hayız görmüyorsa bu durumda kadının beklemesi gereken iddet kırk beş gündür. Erkeğin ölmesi durumunda kadının beklemesi gereken iddet süresi hakkında mezhepte iki rivayet bulunmaktadır. Eşbeh¹⁰¹ rivayete göre kadının dört ay on gün iddet beklemesi gerekir. Şayet kadın hamile ise doğuma veya doğumla dört ay on günden hangisi fazla ise o süreyi iddet olarak beklemesi gerekmektedir.¹⁰²

Konu hakkında mezhebin görüşü yukarıda açıklandığı gibi olmakla birlikte günümüz İran'da müt'a yapan kadınlar, nikâh süreleri sona erince iddet beklemeden başka bir erkekle evlenebilmek için farklı bir yöntem takip etmektedirler. Hâirî, bu

⁹⁶ Şeyh Müfid, *Risâletü'l-müt'a*, 11; Şeyh Müfid, *Hülâsatü'l-icâz*, 48.

⁹⁷ Hillî, *el-Muhtasar*, 207-208; Tûsî, *el-İstibsâr*, 3/150-151; Şeyh Müfid, *Risâletü'l-müt'a*, 10; Şeyh Müfid, *Hülâsatü'l-icâz*, 45.

⁹⁸ Hillî, *el-Muhtasar*, 207-208; Tûsî, *el-İstibsâr*, 3/150-151; Şeyh Müfid, *Risâletü'l-müt'a*, 10; Şeyh Müfid, *Hülâsatü'l-icâz*, 45,47.

⁹⁹ Hillî, *el-Muhtasar*, 208; Şeyh Müfid, *Risâletü'l-müt'a*, 13-14.

¹⁰⁰ Eşher: Bir mesele hakkında iki kavil bulunması durumunda mezhepte kendisiyle fetva verilen müftâbih görüşü göstermek için kullanılmaktadır. Bk. Hillî, *el-Muhtasar*, 3 (mukaddime içerisinde).

¹⁰¹ Eşbeh: Bir mesele hakkında iki kavil bulunması durumunda mezhep usulünde fetva verilmesi gereken görüşü göstermek için kullanılmaktadır. Bk. Hillî, *el-Muhtasar*, 3 (mukaddime içerisinde).

¹⁰² Hillî, *el-Muhtasar*, 208; Şeyh Müfid, *Risâletü'l-müt'a*, 13-14; Şeyh Müfid, *Hülâsatü'l-icâz*, 50; Tabatabaî, "ez-Zevâcû'l-müekkat", 508.

durumda olan kadının müt'a süresi bittiğinde veya süre henüz dolmamışsa erkek, kalan süreyi ona hibe ederek aynı kadınla yeni bir müt'a nikâh yaptığını ve cinsel birliktelik olmaksızın erkeğin kadından ayrıldığını belirtir. Yapılan bu yeni nikâhta cinsel birliktelik olmadığı için kadının iddet bekleme yükümlülüğü bulunmadığını dolayısıyla kadının başka bir erkekle hemen evlenebileceğini kaydeder. Hâirî, görüştüğü din adamlarının bu yönde yapılan uygulamayı haram görmemekle birlikte buna şiddet bir şekilde karşı çıktıklarını belirtmektedir.¹⁰³

3.2. Zeydiyye Mezhebi

Zeydîler'e göre belli bir süreliğine erkeğin kadınla evlenmesi olan müt'a nikâhu haramdır. Müt'a nikâhının haram olduğu hususunda Zeydî fakihlerin icmâsı bulunmaktadır.¹⁰⁴ İmam Hâdî (ö. 298/911) kendisinin yetişip gördüğü Ehl-i beyt meşayihından hiçbirinin müt'a nikâhını caiz görmediğini belirtmektedir.¹⁰⁵ Hâfız Ebû Abdillâh el-Alevî (ö. 445/1053) de müt'a nikâhının yasaklanması hususunda Ehl-i beyt arasında icmân bulunduğunu nakletmektedir.¹⁰⁶

Zeydiyye mezhebinin kurucu imamı olan Zeyd b. Ali, babası tarikiyle Hz. Ali'den "Nikâh ancak veli ve iki şahitle yapılır. Bir veya iki dirhemle bir iki günlüğüne zinaya benzer şekilde nikâh yapılamaz ve nikâhta şart da ileri sürülemez" ve yine Hz. Ali kanalıyla "Hz. Peygamber Hayber yılında müt'a nikâhını yasakladı" rivayette bulunmaktadır.¹⁰⁷ Zeyd b. Ali'ye göre müt'a nikâhı câiz değildir. Zeyd b. Ali tarikiyle rivayet edilen bu hadisler aynı zamanda Zeydiyye mezhebinde en önemli muhaddis ve fakihlerinden olan Ahmed b. İsa'nın (ö. 247/861) *el-Emâlî* adlı eserinin yanı sıra daha sonra kaleme alınan Zeydî hadis kaynaklarında da yer almaktadır.¹⁰⁸ *el-Emâlî* adlı eserde müt'a nikâhının yasaklandığına dair Zeyd b. Ali tarikiyle yukarıda verilen hadisler dışında konu hakkında birçok hadise de yer verilmiştir. Örneğin "Hz. Peygamber gizli nikâhu (Nikâhu's-sır) yasakladı", "Hz. Ali, müt'a nikâhının yapılmasına dair fetva veren İbn Abbâs'a, (fetvada) acele etme Hz. Peygamber Hayber günü müt'a nikâhu ile eşek etini yasakladı", "Hz. Ali, İbn Abbâs'a Hz. Peygamber'in Hayber günü müt'a nikâhını yasakladığını bilmiyor musun...", "Bir adam İbn Ömer'e gelerek müt'a nikâhu hakkında soru sordu. İbn Ömer, haramdır dedi bunun üzerine adam, falanca helal olduğunu söylüyor dedi. İbn Ömer adama, falanca müt'a nikâhının Hayber günü Hz. Peygamber tarafından

¹⁰³ Hâirî, *el-Müt'a*, 97, 307.

¹⁰⁴ Müeyyedbillah Ahmed b. Hasan Hârûnî, *Şerhü't-Tecrîd fî fikhi'z-Zeydiyye*, thk. Yahyâ Sâlim İzzân - Humeyd Câbir Ubeyd (San'a: Merkezü't-Turâs ve'l-Buhûsi'l-Yemenî, 2006), 3/58; Alevî, *el-Câmi'u'l-kâfi fî fikhi'z-Zeydiyye*, 4/62; İbnü'l-Murtazâ, *el-Bahrü'z-zehhâr*, 4/38.

¹⁰⁵ Hâdî-İlelhak, *Kitâbü'l-ahkâm fî'l-helâl ve'l-harâm*, 1/309.

¹⁰⁶ Alevî, *el-Câmi'u'l-kâfi fî fikhi'z-Zeydiyye*, 4/61.

¹⁰⁷ Zeyd, *el-Mecmû'u'l-hadisî ve'l-fikhî*, 211.

¹⁰⁸ Hâdî-İlelhak, *Kitâbü'l-ahkâm fî'l-helâl ve'l-harâm*, 1/308; Ahmed b. İsa Ahmed, *el-Emâlî*, thk. Ali b. İsmail Müeyyed (Beyrut: Dâru'n-Nefâis, 1990), 2/876.

yasaklandığını biliyor şeklinde cevap verdi. Adam da müt'a haramdır biz de zina eden değiliz dedi.” ve “Hz. Peygamber Hudeybiye'nin fethinde müt'a nikâhını üç günlüğüne emretti sonrasında ise yasakladı bundan önce ve sonra hiçbir kimseye müt'a nikâhını helal kılmadı.”¹⁰⁹

Zeyd b. Ali'den sonra Zeydîye mezhebinde en önemli fakihlerinden aynı zamanda Zeydî Kâsimiyye fıkıh mezhebinin kurucu imamı olan Kasım er-Ressî (ö. 246/860) de müt'a nikâhını caiz görmemektedir. Nitekim Kasım er-Ressî'ye müt'a nikâhının caiz olup olmadığı sorulması üzerine onun müt'a nikâhının helal olmadığını belirttiği ve müt'a nikâhının Hz. Peygamber'in çıktığı bir seferde caiz kılındığını daha sonra ise bu nikâhın Allah tarafından peygamberi lisanıyla yasaklandığını, konu hakkında Hz. Ali'den “Peygamber müt'a nikâhını yasakladı” şeklinde rivayet bulunduğunu kaydedilmektedir.¹¹⁰

Aynı şekilde Zeydîye mezhebi ilk dönem fakih ve muhaddislerinden olan Ahmed b. İsa, Muhammed b. Mansûr (ö. 290/913) ve İmam Hâdî de müt'a nikâhının haram olduğu konusunda hem fikirlidir. Örneğin; müt'a nikâhının helal mi yoksa mekruh mu olduğu hususunda kendisine yöneltilen soruya Muhammed b. Mansûr'un müt'a nikâhının miras ayetiyle neshedildiğini, veli ile iki adil şahit olmaksızın yapılan nikâhın geçersiz olduğunu belirtmiştir. Mansûr, müt'a nikâhını Kasım er-Ressî ve Ahmed b. İsa'ya sorduğunu onların verdikleri cevabın da bu yönde olduğunu ve Hz. Ali tarihiyle yapılan rivayetle de müt'a nikâhının miras ayetiyle neshedildiğini ifade etmişlerdir.¹¹¹

Zeydî-Hadevî fıkının kurucu imamı olan Hâdî-İlelhak, Hz. Peygamber döneminde yapılan müt'a nikâhının dâimî nikâhta olduğu gibi velinin izni ve şahitlerin huzurunda yapıldığını ifade etmektedir. Nitekim İmam Hâdî, müt'a nikâhını “*velilerin iki adil şahidin huzurunda gerçekleştirdiği nikâh akdi*” olarak tanımlamaktadır. Bu görüşünü teyit etmek için “*Onlarla karı-koca ilişkisi yaşamınıza karşılık kararlaştırılmış olan ücretlerini (mehirlerini) verin*”¹¹² ayetini delil göstermektedir. Nitekim ona göre ilgili ayette kastedilen “*velilerin yaptığı nikâh akdiyle karı-koca ilişkisi yaşamınıza karşılık kararlaştırılmış mehir verin*” şeklindedir. İmam Hâdî, müt'a nikâhını “*kadının, velisi olmaksızın kendini nikâhlanması*” şeklinde tanımlayıp bu nikâhı câiz görenleri ise ciddi bir şekilde eleştirmektedir. İmam Hâdî, nikâhın velinin izni olmaksızın gerçekleşmeyeceğine dair “*Sizden bekâr olanları, evlendirin*”¹¹³, “*Allah'a ortak koşan erkeklerle de kadınlarınızı evlendirmeyin.*”¹¹⁴ ve “*Kocalarıyla yeniden evlenmelerine*

¹⁰⁹ Ahmed, *el-Emâli*, 2/878-881.

¹¹⁰ Alevî, *el-Câmi'u'l-kâfi fi fihhi'z-Zeydiyye*, 4/59-60.

¹¹¹ Alevî, *el-Câmi'u'l-kâfi fi fihhi'z-Zeydiyye*, 4/61; Hârûnî, *Şerhü't-Tecrid fi fihhi'z-Zeydiyye*, 3/59.

¹¹² Nisâ, 4/24. *فَمَا اسْتَمْتَعْتُمْ بِهِ مِنْهُنَّ فَآتُوهُنَّ أُجُورَهُنَّ فَرِيضَةً*

¹¹³ Nûr, 24/32.

¹¹⁴ Bakara, 2/221.

engel olmayın"¹¹⁵ ayetlerini delil göstererek nikâh akdinin velinin iznine bağlı olduğunu ve onun izni olmaksızın nikâh akdinin yapılamayacağını kaydetmektedir.¹¹⁶

İmam Hadi, müt'a nikâhında veli şartının aranmaması durumunda haramların meşrulaştırılacağını ifade etmektedir. Ona göre velinin iznine gerek duyulmaması durumunda her zina eden erkek ve kadının kendi aralarında nikâh akdinin bulunduğu ileri sürerek Allah'ın zina edenler hakkında verdiği cezadan kurtulmaya çalışacaklarını kaydetmektedir. Bu durumda da "*Zina eden kadın ile zina eden erkeğin her birine yüz sopa vurun. Allah'a ve âhiret gününe inanıyorsanız, Allah'ın dinini uygulama hususunda o ikisine karşı merhamet duygusuna kapılmayın*"¹¹⁷ ayetinin bir anlamının kalmayacağını çünkü bu durumda zina edenin bulunmayacağını belirtmektedir.¹¹⁸ Hz. Ali tarikiyle müt'a nikâhının yasaklandığını rivayet eden İmam Hâdî, Ehl-i beyt imamlarının bu nikâhı câiz görmediklerini, daha sonra ortaya çıkan sefihlerin Ehl-i beyt imamları adına yalan uydurarak onların bu nikâhı câiz kabul ettiklerini gösteren rivayetler uydurduklarını belirtmektedir.¹¹⁹ Alevî (ö. 445/1053), müt'a nikâhının Hudeybiye gazvesinde ailelerinden uzun süre ayrı kalan sahabe için Hz. Peygamber tarafından mubah kılındığını ve sahabenin de velinin izni doğrultusunda iki şahit huzurunda kadınla belirli gün karşılığında belli bir ücretle evlilik yaptıklarını belirtmektedir. Erkekle kadının evli olacakları gün sayısı artıkça mehirin de artırıldığını ifade eden Alevî, Hz. Peygamber bu gazveden döndükten sonra ashâbını müt'a yapmaktan men ettiğini ve müt'a nikâhı yapanın Hz. Peygamber'e muhalefet ettiğini kaydetmektedir.¹²⁰

Zeydiler Nisâ sûresi 24. ayetini müt'a nikâhının meşruiyeti için delil olarak kullanılmasını kabul etmemektedirler. Onlara göre ayette geçen "*اسْتَمْتَعْتُمْ*" den kasıt müt'a nikâhından ziyade sahih nikâhlı olan eşle cinsel birlikteliktir. Ayrıca ayette geçen "*فَأُولَئِكَ جُورٌ هُنَّ*" den kastedilen ücret değil evlilik karşılığı kadına verilecek olan mehirdir.¹²¹

İmam Hâdî, dedesi Kasım er-Ressî'den müt'a nikâhının Kur'an ve sünnete muhalif olduğunu ve bu nikâhla haramların helal kılındığını nakletmektedir. Müt'a nikâhında eşlerin bir birlerine mirasçı olamayacağını iddia edenlerin Kur'an'a muhalif hüküm verdiklerini göstermek amacıyla karı-koca arasındaki miras paylarını gösteren ayete yer vermektedir. Nitekim ayette "*Yapacakları vasiyetten ve borçtan sonra,*

¹¹⁵ Bakara, 2/32.

¹¹⁶ Hâdî-İlelhak, *Kitâbü'l-ahkâm fi'l-helâl ve'l-harâm*, 1/306.

¹¹⁷ Nûr, 24/2.

¹¹⁸ Hâdî-İlelhak, *Kitâbü'l-ahkâm fi'l-helâl ve'l-harâm*, 1/307.

¹¹⁹ Hâdî-İlelhak, *Kitâbü'l-ahkâm fi'l-helâl ve'l-harâm*, 1/308-309.

¹²⁰ Alevî, *el-Câmi'u'l-kâfi fi fihî'z-Zeydiyye*, 4/61-62.

¹²¹ Hâdî-İlelhak, *Kitâbü'l-ahkâm fi'l-helâl ve'l-harâm*, 1/308; Alevî, *el-Câmi'u'l-kâfi fi fihî'z-Zeydiyye*, 4/61.

eşlerinizin, çocukları yoksa bıraktıklarının yarısı sizindir. Çocukları varsa bıraktıklarının dörtte biri sizindir. Çocuğunuz yoksa sizin de, yapacağınız vasiyetten ve borçtan sonra, bıraktığınızın dörtte biri onlarındır. Çocuğunuz varsa bıraktığınızın sekizde biri onlarındır"¹²² karı ve kocanın bir birlerine mirasçı olacakları belirtildiğini ifade etmektedir. Ayrıca müt'a nikâhının caiz olduğunu iddia edenlerin kocaların eşlerine ödemesi gereken nafaka ve boşanma sonrası ayette belirtildiği üzere belli bir süre iddet beklemesi gerektiğini gösteren ayetlere muhalif davrandıklarını da belirtmektedir.¹²³

İmam Hâdî, İmâmiyye Şîa'sının müt'a nikâhını helal görmeye Allah'ın hükümlerini reddedip bu hükümlere karşı direndiklerini ve Allah'ın koştuğu şarttan daha çok insanın getirdiği şartın zorunlu olduğu ortaya koyduklarını belirtmektedir. Nitekim onlar müt'a nikâhından kaynaklı olacak çocuğun nesebinin babasından olmadığını, ebeveynin çocuklarına veya tam aksi çocukların ebeveynine mirasçı olamayacakları, kadının ölmesi durumunda kocanın eşine, kocanın ölmesi durumunda ise kadının eşine mirasçı olamayacağı ve kadının iddet beklemesine gerek olmadığı gibi hükümler vererek Kur'an'a muhalif görüşler ileri sürdüklerini ifade etmektedir.¹²⁴

Zeydîler müt'a nikâhını caiz görmemekle birlikte bu nikâhu yapanlara had cezası verilemeyeceğini ifade etmektedirler. Nitekim Alevî, Hz. Peygamber'in "şüpheli durumlarda hadleri düşün" hadisinden hareketle müt'a nikâhu yapanlara had cezası verilemeyeceğini kaydetmektedir.¹²⁵

3.3. İsmâîliyye Mezhebi

İsmâîliyye fıkıh mezhebinin kurucusu kabul edilen Kadı Nu'mân (ö. 363/974) müt'a nikâhının Hz. Peygamber tarafından yasaklandığını ifade ettikten sonra konu hakkında Hz. Ali'den "Nikâh ancak veli ve iki şahitle yapılır. Bir veya iki dirhemle bir iki günlüğüne nikâh yapılmaz. Bu zinadır ve nikâhta şart ileri sürülemez" rivayetine yer vermektedir. İsmâîlîler konu hakkında Ca'fer es-Sâdık'tan gelen "Ca'fer es-Sâdık'a müt'a nikâhı hakkında soru soruldu. O da soru sorana müt'a nikâhı nasıl yapılır bana anlat dedi. Soruyu soran 'erkek kadına beninle bir veya iki dirhem karşılığında bir seferliğine veya bir iki günlüğüne evlenir misin' şeklinde teklifte bulunur ve bu şekilde akit yapılır demesi üzerine Ca'fer es-Sâdık, bu zinadır bunu ancak günahkâr (fâcir) kişi yapar dedi" rivayeti de delil olarak kullanmaktadır. Kadı Nu'mân, müt'a nikâhının batıl olduğuna dair Kur'an'dan ayetlerin bulunduğunu ifade ettikten sonra "Ve onlar ki ırzlarını korurlar. Ancak eşleri ve ellerinin sahip olduğu (câriyeleri) hariç. (Bunlarla ilişkilerden dolayı)

¹²² Nisa, 4/12.

¹²³ Hâdî-İlelhak, *Kitâbü'l-ahkâm fi'l-helâl ve'l-harâm*, 1/309-310.

¹²⁴ Hâdî-İlelhak, *Kitâbü'l-ahkâm fi'l-helâl ve'l-harâm*, 1/310.

¹²⁵ Alevî, *el-Câmi'u'l-kâfi fi fihhi'z-Zeydiyye*, 4/63.

kınanmış değıllerdir. Kim de bundan ötesini ararsa işte artık onlar haddi aşanlardır"¹²⁶ ayetini delil olarak göstermektedir. Kadı Nu'mân, ilgili ayetin nikâhın sadece zevce (eş) ve cariyeler için kullanıldığını belirtmektedir. Ayrıca Kadı Nu'mân, Kur'an'da eşlerin bir birine varis oldukları ve boşanan kadının belli bir süre iddet beklemesi gerektiği ve eşlerin ayrılmasını gerekli kılan talakla ilgili hükümlerin bulunduğunu ve müt'a nikâhının ise ayetlerde belirtilen hükümlerin aksine yapılan bir akit olduğunu kaydetmektedir. Kadı Nu'mân bu nikâhı caiz görenlerin müt'a nikâhını "erkek ve kadının belli bir süre evlilik hayatı sürmeleri ve süre bittiğinde talaka gerek olmaksızın bir birlerinden ayrılması" şeklinde tanımladıklarını ifade etmektedir. Kadı Nu'mân müt'a nikâh akdini caiz görenlerin bu nikâhtan kaynaklı bir çocuğun olması durumunda nesebinin babasına nispet edilemeyeceği, kocanın kadına nafaka ödeme zorunluluğunun bulunmadığını ve bir birlerine mirasçı olamayacaklarını ifade ettikten sonra müt'a nikâhının bilinen şekliyle zina olduğunda kuşku bulunmadığını belirtmektedir.¹²⁷

SONUÇ

İslam öncesi Arap toplumlarında var olduğu bilinen müt'a nikâhının İslam'ın teşri kıldığı bir evlilik akdi olarak sunulması doğru değildir. Bu bağlamda İslam'ın teşri kılmadığı müt'a nikâhı hakkında Ca'ferîler'in tartışmaya açtığı nesih tartışmasının da doğru olmadığı anlaşılmaktadır. Konu hakkında asıl tartışılması gereken Hz. Peygamber tarafından izin verilen müt'a nikâhının daha sonra yasaklanıp yasaklanmadığı meselesidir.

Ca'ferîler tarafından müt'a nikâhının meşruiyeti için delil gösterilen Nisâ sûresi 24. ayetin anlaşılması ve yorumlamasında Ca'ferîler'in, kendileri dışındaki fakihlerin ittifakına aykırı bir şekilde davrandıkları görülmektedir. Nitekim ilgili ayetin devamlı evlilik hakkında olduğu hususunda gerek Sünnî gerekse Ca'ferîler dışındaki Şii fıkıh mezheplerinin ittifakı bulunmaktadır.

Ca'ferîler'in müt'a nikâhının meşruiyeti hakkında ileri sürdüğü "hâlihazırda veya gelecekte zarar barındırmayan tüm menfaatler aklen zaruri olarak caizdir" yönündeki aklî delilin müt'a nikâhı uygulamasıyla uyuşmadığı, müt'a nikâhı yapan kadınların toplumdaki dışlanmasının yanı sıra birçok haktan da mahrum bırakılmalarına sebep olduğu anlaşılmaktadır. Dolayısıyla Ca'ferîler'in aksine bu nikâh akdinin aklen câiz olmadığını söylemek isabetli olacaktır.

Ca'ferîler'in müt'a nikâhının meşruiyeti hakkında icmâ bulunduğuna dair ileri sürdüğü delilinin yerinde olmadığı, aksine Ca'ferîler dışındaki fıkıh mezheplerinin müt'a nikâhının yasaklandığına dair icmân bulunduğunu söylemek mümkündür.

¹²⁶ Mü'minûn, 5-7.

¹²⁷ Kadı Nu'mân, *De'âimü'l-İslâm*, 2/228-229; Kadı Nu'mân, *İktisâr*, 81.

Ayrıca Zeydîler'in müt'a nikâhının yasaklanması hususunda Ehl-i beyt arasında icmân bulunduğu dair ileri sürdükleri delille, Ca'ferîler'in icmâ iddiası çelişmektedir.

Ca'ferîler'in müt'a nikâhının caiz olduğuna dair Ehl-i beyt imamlarının ittifak halinde olduğuna dair rivayetleri, Ca'ferîler gibi Ehl-i beyt kaynaklarından beslenen Zeydî ve İsmâilî fıkıh mezheplerinde bulunan rivayetlerle çelişmektedir. Nitekim Zeydîler'in müt'a nikâhının yasaklanması hususunda Ehl-i beyt'in icmâsının bulunduğu yönündeki iddialarının yanı sıra bu iki fıkıh mezhebinin kaynaklarında gerek Hz. Ali ve gerekse Ca'fer es-Sâdık'tan yapılan rivayetlerde müt'a nikâhının yasaklandığı görülmektedir. Bu da konu hakkında Ehl-i beyt imamları kanalıyla gelen rivayetlere ihtiyatla yaklaşılması gerektiğini göstermektedir.

Kur'ân ve sünnette müt'a nikâhının hükümlerini belirleyen açıklayıcı bir bilgi bulunmadığı için müt'a evliliğinin çerçevesinin devamlı nikâhla cariyelerle evlilik hükümleri doğrultusunda Şîî fakihler tarafından icâre (kira) akdi çerçevesinde belirlendiği anlaşılmaktadır.

Zeydîler, Hz. Peygamber döneminde yapılan müt'a nikâhıyla Ca'ferîler'in caiz gördüğü müt'a nikâhın arasında farklılıklar bulunduğunu kaydetmektedirler. Zeydîler'e göre Hz. Peygamber döneminde yapılan müt'a nikâhı veli ve iki şahit huzurunda gerçekleştirilmekteydi. Fakat Ca'ferîler müt'a nikâh akdinde veli ve şahitlerin bulunmasını gerekli görmemektedirler.

Zeydî ve İsmâilîler, müt'a nikâhını câiz görenlerin bu nikâhtan kaynaklı olacak çocuğun nesebinin babasına nispet edilemeyeceği, ebeveynin çocuklarına veya tam aksi çocukların ebeveynine mirasçı olamayacakları ve kadının iddet beklemesine gerek olmadığı gibi hükümler verdiklerini ifade etmektedirler. Fakat Ca'ferî kaynaklarına bakıldığında bu gibi iddiaların yerinde olmadığı görülmektedir. Nitekim onlara göre müt'a nikâhında her ne kadar erkek azl yapmış bile olsa doğacak çocuğun nesebi erkeğe nispet edilir ve çocuğun nafaka yükümlülüğü ona aittir. Erkeğin ölmesi durumunda çocuk ona mirasçı olabilmektedir. Fakat erkek bunu reddedecek olursa liân yapılmaksızın erkeğin sözü kabul edilir. Ayrıca Ca'ferî mezhebine göre müt'a nikâhı yapan kadının beklemesi gereken iddet iki hayız süresidir. Şayet kadın hayız görmüyorsa bu durumda kadının beklemesi gereken iddet kırk beş gündür. Ancak tedricî bir gelişimle çerçevesi belirlenen müt'a nikâhının Zeydî ve İsmâilî fakihlerin dönemlerinde yukarıda belirtildiği şekilde uygulandığını söylemek de mümkündür.

Ca'ferîler'in Hz. Ömer'in müt'a nikâhı ve müt'a haccını kendisine nispet ederek yasaklaması ve sahabenin de bu durumu reddetmeyip Hz. Ömer'in emrine uymaları konusunda yaptıkları yorum isabetli değildir. Nitekim onlara göre Hz. Ömer'in

yaptığı bu yasaklamalar her ne kadar bazı sahâbeler tarafından kabul edilmemişse de sayılarının az oluşundan bunu açık bir şekilde ifade edememiş ve takıyye yapmak suretiyle kendilerini gizlemişlerdir. Fakat bir kısım sahâbenin hac konusunda Hz. Ömer'den farklı düşünmeleri ve onun içtihadına karşı çıkıp görüşüne katılmamaları Ca'ferîler'in yaptıkları bu izahla çelişmektedir. Bu durumda müt'a nikâhının Hz. Peygamber tarafından yasaklandığı ve Hz. Ömer'in bu yasağı tekrar hatırlattığını sahâbenin de bundan haberdar olduğu için ona karşı çıkmadıklarını söylemek isabetli olacaktır.

KAYNAKÇA

- Ahmed, Ahmed b. İsa. *el-Emâlî*. thk. Ali b. İsmail Müeyyed. 3 Cilt. Beyrut: Dâru'n-Nefâis, 1. Basım, 1990.
- Ahterî, Muslihuddin Mustafa. *Ahterî-i kebîr*. İstanbul: Matbaatu Âmire, 1310.
- Alevî, Muhammed b. Ali b. Hüseyin. *el-Câmi'u'l-kâfi fi fıkhi'z-Zeydiyye*. 8 Cilt. Yemen: Müessesetü'l-Mustafa es-Sekafiyye, I., 2014.
- Atî, Hammûdah 'Abd al-. *The Family Structure in İslam*, ts.
- Bakkaloğlu, M. K. Abdüssamet. *Câhiliye Dönemi Âile Hukuku*. İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1995.
- Beyhakî, Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyin b. Ali. *es-Sünenü'l-kübrâ*. thk. Muhammed Abdulkadir Ata. 10 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 3. Basım, 1424.
- Canan, İbrahim. *Namus Fitnesi Mut'a Nikâhı*. İstanbul: Timaş Yayınları, 2011.
- Cevâd, Ali. *el-Mufasssal*. 20 Cilt. Beyrut: Dâru's-Sâkî, 4. Basım, 2001.
- Çakır, Adalet. *Mut'a Nikahının Tarihi Gelişmesi ve İslâm Hukukundaki Yeri*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Yüksek Lisans, 1994.
- Dalkıran, Sayın. "İmamiyye Şîası'nın Mut'a Nikahı Uygulamasına Karşı Ahmet Feyzi'nin Eleştirileri". *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 27 (2007), 1-16.
- Demircan, Adnan. "Cahiliye ve Hz. Peygamber Dönemi Uygulamalarıyla Nikâh". *Diyanet İlmî Dergi* 49/3 (01 Eylül 2013), 21-42.
- Günaltay, M. Şemseddin. "Kable'l-İslâm Araplarda İctimâî Aile". *Darülfünun İlahiyat Fakültesi Mecmuası* 1/4 (1926).
- Hâdî-İlelhak, Yahya b. Hüseyin. *Kitâbü'l-ahkâm fi'l-helâl ve'l-harâm*. thk. Murtazâ b. Zeyd Mahatvarî. 2 Cilt. San'a: Mektebetü Bedr, 2. Basım, 2014.
- Hâirî, Şehlâ. *el-Müt'a ez-zevâcü'l-müekkat inde's-Şî'a, hâletü İran 1978-1982*. çev. Fâdî Hammûd. Beyrut: Şirketü'l-Matbûat, 12. Basım, 2007.
- Hârûnî, Müeyyedbillah Ahmed b. Hasan. *Şerhü't-Tecrîd fi fıkhi'z-Zeydiyye*. thk. Yahyâ Sâlim İzzân - Humejd Câbir Ubeyd. 6 Cilt. San'a: Merkezü't-Turâs ve'l-Buhûsî'l-Yemenî, 1. Basım, 2006.
- Hillî, Ebû'l-Kâsım Necmüddîn Ca'fer b. el-Hasen b. Ebî Zekeriyâ Yahyâ. *el-Muhtasar*. Bağdat: Mektebetü'l-Ehliyye, 1383.

- Hillî, Ebü'l-Kâsım Necmüddîn Ca'fer b. el-Hasen b. Ebî Zekeriyâ Yahyâ. *Şerâ'î'u'l-İslâm*. thk. Seyyid Sâdık Şîrâzî. 4 Cilt. Beyrut: Müessesetü'l-Vefâ, 2. Basım, 1409.
- Hür el-Âmilî, Muhammed b. el-Hasen b. Ali. *Vesâ'ilü's-Şîa*. 22 Cilt. Tahran: Mektebetü'l-İslâmiyye, 4. Basım, 1397.
- İbn Bâbeveyh, Muhammed b. Ali b. Hüseyin. *Men lâ yahduruhü'l-fakîh*. 4 Cilt. Beyrut: Müessesetü'l-A'lemî li'l-Metbûat, 1. Basım, 1406.
- İbn Manzûr, Muhammed b. Mükerrrem b. Ali b. Ahmed. *Lisânü'l-Arab*. 15 Cilt. Beyrut: Dâru Sâdır, 3. Basım, 1414.
- İbnü'l-Murtazâ. *el-Bahru'z-zehhâr*. 6 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1. Basım, 2001.
- Kadı Nu'mân, Nu'mân b. Ebî Abdillâh Muhammed b. Mansûr. *De'âimü'l-İslâm*. thk. Asîf b. Ali Feyzî. 2 Cilt. İskenderiyye: Dâru'l-Meârîf, 1383.
- Kadı Nu'mân, Nu'mân b. Ebî Abdillâh Muhammed b. Mansûr. *İktisâr*. Beyrut: Dâru'l-Evdâ', 1. Basım, 1416.
- Kaşıkçı, Osman. "Mut'a Nikâhı". *Türk Hukuk Tarihi Araştırmaları* 3 (2007), 43-58.
- Köse, Saffet. "Ca'ferilikte Mut'a ve Ona Karşı Sünnî Duruş". *Marife* 3 (2008), 75-120.
- Meşinci, Yasemin. *Mut'a Nikahı ile İlgili Hadislerin Tespit ve Tenkidi*. Adana: Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, ts.
- Muğniyye, Muhammed Cevad. *el-Fıkh ale'l-mezâhibi'l-hamse*. Tahran: Müessesetü's-Sâdık, 5. Basım, ts.
- Öz, Mustafa. "Nâsibe". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 29 Eylül 2021. <https://islamansiklopedisi.org.tr/nasibe>
- Öztürk, Mustafa. "Sünnî ve Şii Kaynaklarda Mut'a Nikâhı Tartışması". *İslâmiyât* 8/3 (2005), 95-120.
- Polat, Salahattin. "Mürsel". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 13 Ekim 2021. <https://islamansiklopedisi.org.tr/mursel>
- Râzî, Muhammed b. Ebû Bekir. *Muhtârü's-sihâh*. Beyrut: Mektebetü'l-Asriyye, 5. Basım, 1420.
- Sanânî, Ahmed b. Kasım el-Ansî. *et-Tâcü'l-müzheb li ahkâmi'l-mezheb Şerhu Metni'l-Ezhâr*. 4 Cilt. Yemen: Dâru'l-Hikmeti'l-Yemâniyye, 1414.
- Şerif el-Murtazâ, Ali b. el-Hüseyin b. Musa b. Muhammed. *el-İntisâr*. Kum: Menşûrâtü's-Şerif el-Murtaza, 1391.

- Şeyh Müfîd, Muhammed b. Muhammed b. en-Nu'mân. *Hülâsatü'l-îcâz*. Beyrut: Dârü'l-Müfîd, 2. Basım, 1414.
- Şeyh Müfîd, Muhammed b. Muhammed b. en-Nu'mân. *Risâletü'l-müt'a*. Beyrut: Dârü'l-Müfîd, 2. Basım, 1414.
- Tabatabaî, Seyyid Kazım. "ez-Zevâcü'l-müekkat tarîkun şer'î li-teârufi'z-zevceyni kable'n-nikâhi'd-dâim". *Dinlerde Nikâh Milletlerarası Tartışmalı İlmî Toplantı*. 503-515. İzmir, 2012.
- Tahrânî, Âğa Büzürg-i. *Hasru'l-ictihad*. thk. Muhammed Ali Ensârî. Matbaatu'l-Hiyâm, 1401.
- Teshîrî, Muhammed Ali. "Usûlü'l-fıkh: el-ictihad fî medreseti Ehl-i beyt". *et-Tevhîd* 5 (ts.), 42-56.
- Tûsî, Ebû Ca'fer Muhammed b. el-Hasen b. Ali. *el-İstibsâr*. thk. Seyyid Hasan Mûsevî. 4 Cilt. Necef: Dârü'l-Kütübi'l-İslamiyye, 2. Basım, 1376.
- Yılmaz, Süleyman. *Ehl-i Sünnet ve Şî Caferî Müfessirlerine Göre Mut'a Nikâhı*. Yozgat: Bozok Üniversitesi, Yüksek Lisans, 2017.
- Zeyd, Zeyd b. Ali. *el-Mecmû'u'l-hadîsî ve'l-fıkhî*. thk. Abdullah b. Hamûd el-İzzî. Yemen: Mektebetü İmam Zeyd b. Ali, 1. Basım, 2002.